

דף ח

'אכסדרה לאורה נבדקת'. האחרונים כתבו לשמוע מדברי רש"י שבדוק האכסדרה לאורה לכתחילה, ומדובר ביום י"ג. ואכן כתב הפני-יהושע שגם לדעת הסוברים שבדיקה ביום י"ג אינה מועילה אף אם בדק לאור הנר, אכסדרה שאורה רב רשאי לבדוק ב"ג מפני שאז הבדיקה מעולה יותר מלאור הנר, וזריו נקרא (וכן כתב בספר חלב חטים. וע' בחדושי חת"ס תלג, ב. וכן יש לדייק מפשטות דברי הרמב"ן והר"ן). [ויש שצדדו בדעת רש"י שיכול אף לכתחלה לדחות בדיקת האכסדרה ליום י"ד, לבדוק לאור היום. ע' פרי חדש תלג, ברכת שמעון הערה ס].

ואולם כמה פוסקים כתבו שלכתחילה אין לבדוק האכסדרה ביום י"ג אלא בליל י"ד, כי חכמים תקנו וקבעו זמן לבדיקה, ואין לשנות הזמן, שאין לחלק בין ביעור לביעור (עב"ח תלג בשם המרדכי, וכן משמעות דברי רבנו ירוחם; מג"א וט"ו. וכן מובא במשנ"ב סק"ו).

והב"ח כתב בדעת הרמב"ם שרק בדיעבד אם בדק אכסדרה לאורה דין, אבל לכתחילה צריך נר. א. יש לתמוה שהפנ"י לא הזכיר כלום מדברי המג"א והט"ו, ונראה קצת שהבין אף לדבריהם שפיר דמי להקדים. וצ"ע. וע' גם בצ"ח.

ב. נראה לכאורה שאם ביתו גדול וקשה עליו לבדוק הכל בליל י"ד בדיקה הראויה, אפשר לבדוק חלקים מסוימים מקודם [וכדין היוצא מביתו קודם הפסח] ובלבד שיזהר שלאותם מקומות שבדק כבר לא ייכנס חמץ והרי הם כמקומות שאין מכניסים בהם חמץ שאינם צריכים בדיקה ב"ד, וכן נוהג העולם כיום, אלא שאין די בכיבוד רק צריך בדיקה גמורה (תלג, יא), וכל שהוא מוודא שאין חמץ במקומות מסוימים – הריהו כבדוק. ולפי זה אפשר להעמיד דברי רש"י באופן כזה שבדוק האכסדרה באור יום לפני ליל י"ד.

[ועב"ח שהביא מהמרדכי (תקלה) שצריך לבדוק בליל י"ד אעפ"י שבדק לאור הנר בליל י"ג. ולפנינו במרדכי לא נמצא זאת. ונראה שנפלה ט"ס בב"ח וצ"ל 'ביום יג' ולא 'בליל'. וכן משמע מתוך הקשר הדברים בב"ח, וגם ממה שכתב 'או לאור החמה' משמע שעל בדיקת היום מיירי, ע"ש. וע' בחדושי אנשי שם (ב: בדפי הר"ף) שהביא בשם רש"ל שפשוט שאפשר לכתחילה לבדוק אור ל"ג. ובשער הציון (תלג אות יב) מובא שהרבה מקלים לבדוק לכתחילה אור ל"ג, ואף רבנו ירוחם שאוסר, לא אסר אלא לכתחילה. ולא מצאתי בלשון שהביאו הפוסקים מרבנו ירוחם שאוסר לבדוק לכתחילה אור ל"ג. ועכ"פ כשמשייר מקומות לבדוק בליל י"ד י"ל דלכו"ע שפיר דמי].

'כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה. כל מקום לאתווי מאי – לאתווי הא דתנו רבנן, חורי הבית העליונים והתחתונים...'. פירוש, 'מקום שאין מכניסים בו חמץ' משמע חדר שלם שאין רגילים להכניס בו חמץ, וכאן הוסיפו שגם מקום שהחמץ נכנס שם, אם יש שם חורים וכדו' שאין משתמשים בהם – אין החורים צריכים בדיקה, ואין אומרים אולי אירע במשך השנה שעמד על מקום גבוה או שחה ונשתמש גם בחורים (צ"ח).

'אי נימא מפני סכנת עקרב, כי משתמש היכי אישתמש' – אלא ודאי אין לחוש לעקרב במקום שתשישו נוח, שאין העקרב מצוי אלא במקום מוסתר (עפ"י תוס' ר"ד).

'לא צריכא דנפל'. רש"י פרש שנפל הכותל. והרי"ד פרש שהחמץ נפל בעומק החור בתוך הכותל, מקום שאין משתמשים שם מפני סכנת עקרב. ומקשה, והלא הוא כמבוער, כדין חמץ שנפלה עליו מפולת ואף בלא סכנת עקרב אין צריך לבער? ומתריך: שלא נפל עמוק כל כך ויכול אדם להכניס ורועו

וליסול אותו – הלכך אינו נחשב כמבוער וצריך בדיקה אילולא סכנת עקרב. אכן אם נתגלגל בעומק החור עד שאין אדם יכול להוציאו כלל – ודאי הוא כמבוער.

(ע"ב) 'היכא דשכיח היזיקא שאני, שנאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך...' – ומתחילה לא אמר לו הקב"ה שיקח עגלת בקר – נראה לפי שבאמת מי שמפקיר עצמו באהבת הש"י למעלה מן הטבע האנושי, גם ההשגחה העליונה מגינה עליו בדרך הפלגה [וכמו רבי חנינא (בחולין ז'): שלא התיירא מכשפים, כי הליכותיו היו למעלה ממערכת חוקי הטבע של כחות הכישוף]. ובאמת מעלת שמואל גבוהה מאד כידוע ולא היה לו לירא מהליכות הטבע, אך מפני שהיה מצטער על העדר מלוכת שאול והיתה הליכתו למשוח את דוד בעצבות ובעל כרחו, משום כך היה ירא באותה שעה מהליכות הטבע, ומאחר שירא, השיבו הקב"ה לפי דרכו. ונראה שזה טעם דברי תנא קמא שאמר לבדוק את החמץ בחור שבין יהודי לנכרי – שאף על פי שבמקום שההזק מצוי יש חשש גם לשלוחי מצוה, זהו רק בשאר כל אדם אבל הנוהג למעלה מדרך הטבע אינו צריך לחוש. [ולכך כשהוכיחו משמואל שמקום דשכיח היזיקא שאני, לא הקשו 'תנא קמא מאי איכא למימר' – כי באמת גם תנא קמא מודה לכך כאמור] (מרומי שדה להנצי"ב ז"ל).
ע"ע בענין הדומה, במובא להלן נ: מדברי הר"ן.
עוד בענין הסתמכות על הנס לצדיק גמור הבטוח שייעשה לו נס, במובא ביוסף דעת קדושין כט.

'כלפי שאמרה תורה ולא יחמד איש את ארצך... אין לי אלא בהליכה, בחזרה מנין, תלמוד לומר ופנית בבקר והלכת לאהליך – מלמד שתלך ותמצא אהלך בשלום. וכי מאחר דאפילו בחזירה, בהליכה למה לי...'. ואם תאמר, מפני מה צריך לימוד מיוחד על החזרה והלא ממילא נשמע שלא ייזוק בגלל עלייתו לרגל. והרי מן הדין צריך לינה בירושלים, ואם כן כשלא מתעכב לצרכיו וחוזר מיד, הרי הוא בכלל ההבטחה שלא יזוק מעלייתו וימצא אהלו בשלום. ואפשר שאמנם אין צריך לימוד נוסף לענין עלייה לרגל שלא יזוק בחזרתו, אלא שגילתה התורה ללמד מכאן לשאר שלוחי מצוה בחזרתן (עפ"י ברכת שמעון, הערה סב. ע"ע"ש).

'כל אדם שיש לו קרקע עולה לרגל ושאין לו קרקע אין עולה לרגל' – הרמב"ם השמיט זאת. (והמאירי כאן כתב שגם מי שאין לו קרקע עולה לרגל. וצ"ב). והראו אחרונים מקורות שונים המורים שגם מי שאין לו קרקע חייב, וכמותם נקט הרמב"ם להלכה. ע' בספרים המצוינים לעיל ג:
והגרא"ג נבנצל שליט"א פירש, על פי מה שמצינו שהמשנה (פאה ג, ו) מונה דינים התלויים בהמצאות קרקע כל שהוא; פאה ביכורים וכתובת פרוזבול, ואילו מצות ראייה אינה בכללם, רק בירושלמי מובאת ברייתא המוסיפה 'ראיון', ובעקבות זאת אמרו שם כמה אמוראים שמי שאין לו קרקע פטור מראיה. ואילו הרמב"ם השמיט זאת כדרכו לפסוק כהמשניות, והרי המשנה לא הזכירה ראיון.

ענינים וטעמים

'למה צדיקים דומין בפני שכינה – כנר בפני האבוקה'. לא אמרו 'כנר בפני החמה' – משום ש'שרגא בטיהרא מאי מהני' שמתבטל ומתכלל במקור האור שהוא השמש, אבל נר בפני אבוקה אינו מתבטל כי

הוא חלק ממנו וניכר בו אור בפני עצמו. על כן נמשלו הצדיקים כנר בפני אבוקה, לומר שגם בעת שתתגלה הבהירות מאורו של השי"ת ויתראה כי אין מציאות לבחירה ועבודה, בכל זאת ייראה מעשה הצדיקים שיגעו וסבלו בעולם הזה בעת ההסתר, להיות עבודתם נקראת על שמם (עפ"י בית יעקב נח ג, יט; צו א, טז ועוד – עפ"י הרה"ק מאיזביצא).

אמר הרבי ר' דוב בער ממעזריץ: המשיל אורה של שכינה לאבוקה, מפני שאמרו בסמוך אבוקה אורה לאחריה ומקטף קטופי, ורומז על הבורא ית' שאורו אין סוף ואילו היה אורו מאיר בכל עצמותו, הלא היו כל העולמות כולם וכל הנבראים בטלים ממציאיותם ממש, רק שהוא יתב' מצמצם שכינתו וקדושתו כפי כח כל נברא כדי שיוכל כל אחד לקבל אורו וחיותו. וזהו 'אורה לאחריה' – שאי אפשר להשיג קדושתו כי אם בדרך אחוריים. 'ומקטף קטופי' – שהקדושה אינה שופעת בתמידות כאחת אלא מעט מעט בהפסקות, 'מטי ולא מטי' (= נוגע ואינו נוגע).

אבל הצדיקים, לאחר שכבר נדלק אור האבוקה בהם, צריכים לקדש ולטהר עצמם תמיד עם מחשבתם בו יתברך, כדמיון הנר המושך אור ללא הפסק.

[ובזה יש לפרש אומרים 'והייתם קדושים'. יכול כמוני' פירוש, שלא תעמדו בקדושה בתמידות, 'תלמוד לומר כי קדוש אני – קדושתו למעלה מקדושתכם' על כן צריך להיות בחינת אור חוזר, כדי שתוכלו לקבל. מה שאין כן אתם תוכלו להיות דבקים בתמידות] (עפ"י אוהב ישראל פר' קדושים; אורה לחיים (ולוצב) פר' צו).

ע"פ: 'חודשי חתם סופר; קדושת לוי שה"ש (שחורה אני); נועם אלימלך – לקוטי שושנה שבסוף הספר; קדושת השבת ז עמ' 59.

'האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העולם הבא – הרי זה צדיק גמור'. 'צדיק' נקרא ולא 'חסיד', כי אמנם אמרו (להלן נ' ועוד) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה, מאידך אמרו (בנדרים סב. והוא מספרי – עקב ס"פ מח) 'למוד מאהבה... עשה דברים לשם פעלם... [ובספרי שם מחשב גם כן שלא ילמד בשביל הארכת ימים לעולם הבא] (עפ"י חודשי הר"ן; מדרש שמואל אבות א).

א. כענין הזה כתב הגר"ח מבגדד (בן איש חיל' קונטרס שני אליהו – מובא במאור ישראל כאן), לענין המקיים עונג שבת לשם מצוה וגם לשם תענוג עצמו וכיו"ב, שאמנם נחשבת זו למצוה מן המובחר אך מובחר יותר כשכל כוונתו היא רק למצוה.

ב. יש גורסים 'הרי זה צדיק גמור' – אבל צדיק גמור אינו. ע' תוס' רבנו פרץ.

וכן מובא בשם החפץ-חיים (עה"ת, ב'מעשי למלך' צו) ששאלו תלמידו על מאמר זה, וענה לו כי יכול להיות שבשגת המדפיס נדפסו מלים אלו, ובברייתא היה כתוב בראשי תבות 'צ"ג' והיינו 'צדקה גמורה' והמדפיס טעה והדפיס 'צדיק גמור'.

ג. בספר דברי סופרים (לר"צ הכהן, ד) כתב על דברי ה'מדרש-שמואל' הללו: כל זה כשכוונתו לעצמו, שיהא בן עולם הבא, כי אין הפרש בין כוונה לקבלת פרס בעולם הזה או פרס לעולם הבא, אבל מה שהוא עיקר עולם-הבא, שנהנים מזיו השכינה – זה אינו להנאת עצמו, ואף בעולם הזה מי שזוכה לכך והוא בכלל 'שכר מצוה מצוה', ולשכר כזה יש לצפות וזהו 'לשמה' גמור שעושה מאהבה, שרוצה לזכות על ידי זה לאהבת השי". וע"ע באר שבע סוטה יד.

– פרש רש"י: 'צדיק גמור – בדבר זה. ואין אומרים שלא לשמה עושה אלא קיים מצות בוראו שציוהו לעשות צדקה ומתכוין אף להנאת עצמו שיזכה בה לעולם הבא או שיחיו בניו'. מהלשון יש מקום לשמוע ש'ומתכוין אף להנאת עצמו' מתייחס על האמור מקודם 'שציוהו...', כאילו כך היא צורת המצוה, שיתכוין לעשות רצון ה' ושיתכוין גם להנאת עצמו באותם שני הדברים: לזכות לעולם הבא ושיחיו בניו